

ks. prof. dr hab. Jan Kochel
Instytut Nauk Teologicznych
Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Anny Najdy

Współczesna rodzina kurpiowska i jej funkcja religijna

Studium analityczno-badawcze,

napisanej pod kierunkiem

prof. dr hab. Elżbiety Osewskiej

oraz promotora pomocniczego ks. dr Marcina Cholewy

na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2022, ss. 398.

Współczesne interdyscyplinarne badania nad znaczeniem rodziny dla jednostki i społeczeństwa pozwalają stwierdzić, iż rodzina jest niezastąpionym środowiskiem rozwoju osobowego, solidarności międzypokoleniowej, miejscem tworzenia tożsamości płciowej i międzygeneracyjnych więzi oraz źródłem kapitału demograficznego, kulturowego, społecznego i ekonomicznego. Stąd decyzja Ministerstwa Edukacji i Nauki o ustanowieniu nowej dyscypliny naukowej – Nauki o Rodzinie (zob. *Rozporządzenie* MEiN z 11 października 2022 r.; Dz.Ust. pkt. 4) ma za zadanie przywrócić rangę tej dziedzinie wiedzy, pomóc w rozwoju badań nad rodziną oraz w lepszej integracji środowiska naukowego i współpracy międzynarodowej. Postulowały o to m.in. Rada Naukowa Konferencji Episkopatu Polski i Polskie Stowarzyszenie Familiologiczne wskazując, że w obecnie przyjętej klasyfikacji utrudnione jest prowadzenie interdyscyplinarnych badań naukowych i kształcenie w oparciu o pełną prawdę o rodzinie. Jest to więc dobry krok w kierunku obrony zdrowego modelu rodziny i małżeństwa w naszym kraju. W ogóle fenomenem jest to, że mamy w naszym kraju Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. Po raz pierwszy po przełomie 1989 r. umieszczono w nazwie instytucji państwowej termin „rodzina”. Wydaje się zatem, że funkcjonuje dobry klimat dla badań naukowych o rodzinie i nad rodziną. Rzeczywiście kilka ośrodków naukowych w Polsce prowadzi tego typu badania, a dwa z nich – w Krakowie i Opolu – mają uprawnienia do nadawania tytułu doktora nauk socjologicznych (obecnie w dyscyplinie nauk o rodzinie).

Omawiane studium analityczno-badawcze Pani mgr Anny Najdy wpisuje się w ten odnowiony nurt badań nad rodziną, zgodnie z nauczaniem Kościoła powszechnego, który pomimo licznych oznak kryzysu małżeństwa przypomina, że pragnienie rodziny jest stale żywe, zwłaszcza wśród ludzi młodych o konserwatywnych poglądach. Potwierdza to również ostatnie Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów i Posynodalna adhortacja apostołska o miłości w rodzinie *Amoris laetitia*: „chrześcijańskie przepowiadanie dotyczące rodziny to doprawdy dobra nowina” (AL 1).

2. Struktura pracy

Struktura rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Najdy jest poprawna i spełnia wymagania stawiane tego rodzaju pracom naukowym. Zgodnie z tytułem: *Współczesna rodzina kurpiowska i jej funkcja religijna. Studium analityczno-badawcze*, odwołuje się przede wszystkim do nauk o rodzinie, jednak nawiązuje także do innych dyscyplin naukowych, np. nauk socjologicznych, nauk o kulturze i religii oraz nauk teologicznych. Objętość rozprawy budzi respekt, liczy bowiem prawie 400 stron wydruku komputerowego, z czego 356 stron stanowi część merytoryczną. Rozdziały są w miarę proporcjonalne (zob. rozdz. I – 69 ss.; rozdz. II – 27 ss.; rozdz. III – 106 ss.; rozdz. IV – 92 ss.), a kompozycja pracy jest czytelna i poprawna. Omawiana dysertacja składa się z bardzo krótkiego abstraktu w języku polskim i angielskim, słów kluczowych, spisu treści i wykazu skrótów, wprowadzającego w problematykę rozprawy wstępu oraz czterech rozdziałów, wniosków, zakończenia, bibliografii, spisu tabel i wykresów oraz aneksu. Całość rozprawy jest treściowo spójna mimo obszernie zakrojonego zakresu badań.

Autorka rozpoczyna swoją rozprawę od prawidłowo przygotowanego wstępu, w którym ukazuje m.in. przemiany wpływające na wewnętrzne przeobrażenia rodziny, podstawowe jej funkcje, ujęcia i modele.

W rozdziale pierwszym „Rodzina kurpiowska – uwarunkowania historyczne, społeczno-kulturowe i religijne” ukazała genezę oraz pochodzenie Kurpiów, uwzględniając następujące zagadnienia: położenie geograficzne, etymologia słowa „Kurp”, osadnictwo oraz rys historyczny (z uwzględnieniem istotnych cech codziennego życia Kurpiów, tradycji, kultury i patriotyzmu). Przedstawiono przynależność Kurpiowszczyzny do struktury administracyjnej, kościelnej i państwowej oraz złożony aspekt społeczno-kulturowy regionu. Autorka podkreśla także znaczenie tradycji i kultury chrześcijańskiej dla Kurpiów, a ponadto prezentuje strukturę i funkcje rodziny kurpiowskiej, zwłaszcza

jej funkcji religijnej. W syntetycznym opracowaniu tego rozdziału wyczuwa się lokalny patriotyzm – umiłowanie „małej ojczyzny” (zob. motywacja s. 92). Wymowne jest tu stwierdzenie Doktorantki: „Dla Kurpi niezwykle ważna jest tradycja, która stanowi o tożsamości regionalnej. Ponad połowa respondentów zapytanych przez Autorkę wskazuje na przywiązanie do swojej tradycji oraz na dumę z bycia Kurpiem/Kurpianką” (s. 75), co znalazło swoje potwierdzenie w badaniach empirycznych. Warto jednak np. w przypadku bł. ks. Adama Bargielskiego sięgnąć nie tylko do Internetu, ale również z opracowań drukowanych (por. Ireneusz Borawski, *Sługa Boży ks. Adam Bargielski*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, Wyd. Michalineum, Marki-Struga 1996, s.139-141 i in.). Z kolei w kontekście pobożności ludowej praktykowanej w tym regionie warto także odnieść się również do dokumentu, który zwraca uwagę na konieczność zachowania różnych form chrześcijańskiej pobożności ludowej, tj. *Dyrektorium o pobożności ludowej o liturgii. Zasady i wskazania*, Pallottinum 2003.

Rozdział drugi wyróżnia badania własne Autorki, metodologię podjętych przez nią badań, w tym przedmiot i cel badań, problemy i hipotezy badawcze, metody badawcze oraz charakterystyka badanej grupy. Rozdział zawiera także charakterystykę terenu badań i analizę statystyczną parafii, na terenie których zebrano materiał empiryczny wśród rodzin kurpiowskich. Autorka podkreśliła aspekt tożsamości kurpiowskiej, religijności i kultury ludowej. Próbowwała odpowiedzieć na pytanie: Czy i w jakim zakresie i w jakiej formie współczesna rodzina kurpiowska realizuje swoją funkcję religijną? W tej części ukazano też krótką charakterystykę demograficzną i społeczną badanych. Trzeba zaznaczyć, że Doktoranta posłużyła się *kwestionariuszem ankiety* (zob. Aneks 6), który został zmodyfikowany w Katedrze Teorii Społecznych i Socjologii Rodziny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Autorka zdecydowała się przeprowadzić badania empiryczne wśród mieszkańców dziewięciu parafii kurpiowskich na terenie czterech dekanatów diecezji łomżyńskiej.

W rozdziale trzecim i czwartym Autorka omawia materiał zebrany w toku badań własnych. W rozdziale trzecim pt. „Świadomość religijna, postawy moralno-obyczajowe i misyjność rodziny kurpiowskiej na podstawie analizy przeprowadzonych badań”, analizuje odniesienie badanej grupy do wiedzy religijnej, świadomości religijnej oraz autodeklaracji wiary ze szczególnym podkreśleniem analizy zagadnień związanych z posiadany obrazem Boga, podstawowych prawd wiary, zachowania norm moralno-religijnych, uznania podstawowych wartości, realizacji przykazań, aktywności misyjno-apostolskiej, a także uczestnictwa w zrzeczeniach religijnych i w działaniach parafii. Autorka w analizie

deklarowanej wiary badanej grupy przyjmuje angielskojęzyczne rozróżnienie: *learning about religion* – „edukacja o religii” i *learning from religion* – „edukacja pochodząca z religii”. Wcześniejsze jednak w analizach wiary jest rozróżnienie św. Tomasza na jej aspekt przedmiotowy i podmiotowy, czyli treść wiary (łac. *fides quae creditur*) oraz akt wiary (łac. *fides qua creditur*). Wiara jest zawsze wiarą „w coś” i „komuś”. Benedykt XVI dodaje: „Samo wyznanie wiary jest aktem zarówno osobistym jak i wspólnotowym. Pierwszym podmiotem wiary jest faktycznie Kościół. W wierze wspólnoty chrześcijańskiej każdy otrzymuje chrzest, skuteczny znak wejścia do ludu wierzących, aby zyskać zbawienie” (zob. *Porta fidei*, nr 10). Słusznie zatem badana jest wiara osób w kontekście konkretnych wspólnot parafialnych (połączenie wiedzy i postaw wiary; zob. s. 121n). Nie tylko bowiem teolog, ale również familiolog powinien pamiętać o tym, że wiara nie jest „prywatna”, ale że wyznając ją, jest się włączonym w „pierwszy podmiot wiary”, którym jest Kościół. Tam dokonuje się „edukacja o religii” i „edukacja pochodząca z religii” oraz „poznanie treści wiary” i sam „akt wiary”.

Wizja parafii jako żywej wspólnoty domaga się nie tylko ujęcia socjologicznego, skądinąd cennego (zob. W. Świątkiewicz, s. 204), ale również teologicznego i misyjno-ewangelizacyjnego, które ukazuje papież Franciszek w adhortacji *Evangelii gaudium*. Papież pisze tam o misyjnym przeobrażeniu Kościoła i duszpasterstwie w nawróceniu, a o parafii pisze: „Parafia nie jest strukturą przestarzałą. Właśnie dlatego, że ma wielką elastyczność, może przyjąć bardzo różne formy, wymagające otwarcia i misyjnej kreatywności ze strony duszpasterza i wspólnoty (...). Musimy jednak przyznać, że wezwanie do rewizji i odnowy naszych parafii nie przyniosło jeszcze wystarczających owoców, aby były one bliżej ludzi i były środowiskami żywej komunii i uczestnictwa oraz ukierunkowały się całkowicie na misję (...). Inne instytucje kościelne, wspólnoty podstawowe i małe wspólnoty, ruchy oraz inne formy stowarzyszeń stanowią bogactwo Kościoła, które Duch wzbudza dla ewangelizowania wszystkich środowisk i dziedzin życia” (EG 28-29).

Ostatni rozdział zatytułowany „Wymiar wspólnotowy i praktyki religijne rodziny kurpiowskiej na podstawie analizy przeprowadzonych badań” wyodrębnia zagadnienia związane z wymiarem wspólnotowym i praktykami religijnymi rodziny kurpiowskiej. W tej części rozprawy, w oparciu o dostępną literaturę oraz badania własne, pokazano różnice między tym, jak wcześniej ludność kurpiowska wypełniała praktyki religijne i brała udział we wspólnotowym oddawaniu czci Bogu, a w jakim zakresie przejawy religijności niegdyś kulturowane zachowały się i są realizowane we współczesnych rodzinach kurpiowskich.

Autorka zwróciła również uwagę na wymiar modlitwy indywidualnej i rodzinnej, jak również modlitwy wspólnotowej, podejmowanej w lokalnych wspólnotach eklezjalnych; a ponadto udział rodziny kurpiowskiej w liturgii Kościoła, życiu sakramentalnym, uczestnictwo we Mszy Świętej, nabożeństwach, procesjach i pielgrzymkach. Pani Anna Najda przedstawiła również ważny dla rodziny kurpiowskiej – badany wcześniej w swojej pracy magisterskiej – kult świętych, przypominający Kurpiom o wartości i świętości rodziny.

Rozprawę zamyka podsumowanie badań oraz wypływające z nich spostrzeżenia i oryginalne wnioski, które mogą posłużyć do ewentualnych dalszych badań tej problematyki na przykładzie innego regionu. Należy zauważyć, że wskazane byłyby również w tej części postulaty praktyczne, społeczno-kulturowe czy pedagogiczno-duszpasterskie (zob. *Zakończenie*, s. 331n).

Przyjęta i realizowana przez Panią Annę Najdę struktura ocenianej rozprawy została przygotowana poprawnie i starannie, zgodnie z przyjętymi założeniami tworzenia prac naukowych w dyscyplinie nauk socjologicznych czy nauk o rodzinie. Doktorantka konsekwentnie realizowała przyjęte cele badawcze, wychodząc od wyjaśnienia pojęć, analizy i syntezy literatury przedmiotu, aby następnie zarysować podstawy metodologiczne badań własnych i zaprezentować ich wyniki. Ta część pracy zasługuje na szczególne uznanie.

3. Ocena merytoryczna

Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny i stanowi ważny wkład w utrwalenie dziedzictwa i fenomenu polskiej rodziny w kontekście kultury ludowej. Jest to studium analityczno-badawcze, czyli łączy analizę dostępnych źródeł z oryginalnymi badaniami empirycznymi. Celem rozprawy jest ukazanie współczesnej rodziny kurpiowskiej mocno osadzonej w kulturze i religijności ludowej tego regionu oraz zbadanie jej funkcji religijnej, ze szczególnym uwzględnieniem globalnego stosunku do wiary, wiedzy i doświadczenia religijnego oraz wspólnoty, moralności i praktyk religijnych. Zagadnienie funkcji religijnej w rodzinie kurpiowskiej nie było jeszcze podejmowane w polskich badaniach socjologicznych czy familologicznych, stąd posiada cechy opracowania oryginalnego i nowatorskiego.

Warto zauważyć, że Doktorantka jasno i precyzyjnie określiła problem swojej dysertacji, formułując następujące pytania badawcze: Czy i w jakim zakresie i formie

współczesna rodzina kurpiowska realizuje funkcję religijną? W jakim zakresie obecne zmiany społeczno-kulturowe wpływają na wewnętrzne przeobrażenia rodziny? Które funkcje osłabia lub traci, które modyfikuje, a które zachowuje współczesna rodzina? Jaka jest ich perspektywa czy lepiej prospektywa? Istotne okazały się również pytania szczegółowe: Czy ludność kurpiowska zachowała jeszcze swoją odrębność kulturową? Czy współczesna rodzina z tych rejonów dba o zachowanie, a nawet umacnianie swojej tożsamości kulturowo-religijnej? W jakim zakresie ją docenia i szanuje? Czy nadal podejmuje realizację funkcji religijnej, a jeśli tak, to w jakim zakresie? W jaki sposób rodzina kurpiowska radzi sobie z pluralizmem religijnym? W czym tkwi istota i oryginalność rodziny kurpiowskiej? Na jakich fundamentach bazuje? Z czego wynika jej szczególna wartość? Na jakie założenia funkcji religijnej w rodzinie kurpiowskiej należy zwrócić szczególną uwagę? Jakie aspekty funkcji religijnej w rodzinie kurpiowskiej są nadal zachowane, a jakie ulegają osłabieniu lub nawet zanikowi? Jaką rolę powinna pełnić funkcja religijna w rodzinie kurpiowskiej, aby w znaczący sposób formować członków rodziny we współczesnym kontekście społecznym, kulturowym i religijnym? (s. 10-11. 14-16).

Ze względu na specyfikę badanej grupy lokalnej Autorka ujawniała główny problem swojej rozprawy doktorskiej, którym jest ukazanie współczesnej rodziny kurpiowskiej i jej funkcji religijnej, ze szczególnym uwzględnieniem świadomości religijnej, postaw moralnych, wspólnotowości, misyjności i praktyk religijnych, na podstawie literatury przedmiotu i badań własnych (zob. s. 15. 19). Polskie ośrodki badawcze wypracowały i uporządkowały siatkę pojęć dotyczących form i funkcji rodziny oraz życia rodzinnego, np. Zbigniew Tyszka wymienia siedem podstawowych funkcji rodziny: materialno-ekonomiczną, opiekuńczo-zabezpieczającą, prokreacyjną, seksualną, legalizacyjno-kontrolną, rekreacyjno-towarzyską, emocjonalno-ekspresyjną. Podkreśla, że funkcje te wiążą się ściśle ze strukturą rodziny, tzn. z układem ról i pozycji społecznych, charakterem oraz konfiguracją stosunków międzyosobowych (zob. *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979, 60nn). Z kolei Franciszek Adamski, pisząc o funkcjach rodziny i małżeństwa, wyróżnia dwie ich grupy: funkcje instytucjonalne i funkcje osobowe. Twierdzi on, że funkcje rodziny mogą być rozważane z punktu widzenia „ich trwałości i zmienności”. W tym wypadku wyróżnia funkcje istotne, które uważa za pierwszorzędne, a zalicza do nich: prokreację, socjalizację i funkcję miłości oraz akcydentalne, które uważa za drugorzędne, zaliczając do nich funkcje: ekonomiczną, opiekuńczą, stratyfikacyjną, rekreacyjną i religijną (zob. s. 44). Uważa, że w przemianach rodziny bez tych funkcji „rodzina może funkcjonować bez większego dla siebie i społeczeństwa uszczerbku” (zob. *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*,

Warszawa 1982, 51n; por. F. Adamski, *Katolicki model rodziny a współczesna rodzina polska*, w: *Z badań nad rodziną*, red. T. Kukołowicz, Lublin 1984, 190-195; Tenże, *Rodzina między sacrum a profanum*, Poznań 1987; Tenże, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002).

Pierwsze pytanie problemowe: Czy w świetle powyższych badań można się zgodzić z takim podziałem funkcji i ich przyporządkowaniem do funkcji pierwszorzędnych i akcydentalnych?

Istotne jest również określenie źródeł pracy badawczej, a są nimi: dokumenty Kościoła, publikacje naukowe, informacje zawarte na stronach internetowych diecezji łomżyńskiej i poszczególnych parafii oraz wyniki badań własnych uzyskane w oparciu o wybrane metody naukowe. Trzeba przyznać, że „duże znaczenie w zakresie opracowanego zagadnienia ma stopień zaangażowania rodziny kurpiowskiej w religijności, tradycji i żywej kulturze regionu oraz jej aktywność apostolska” (s. 19). Oryginalność rozwiązania problemu naukowego polega również na sięgnięciu do wypowiedzi źródłowych autochtonów – rdzennych mieszkańców Kurpiowszczyzny. W bibliografii Autorka wyróżniła: I) źródła *wytworzone* – 370 ankiet wypełnionych przez mieszkańców Kurpiowszczyzny oraz II) dokumenty Kościoła, opracowania naukowe i popularnonaukowe oraz netografię (strony internetowe). Poza źródłami umieszczono w bibliografii Pismo Święte. W tym kontekście rodzi się fundamentalne pytanie; czy jest ono źródłem dla badań nauk o rodzinie (np. s. 200 i 241; zob. Z. Jaroszewski, *Biblia w świadomości oraz żywej kulturze i tradycji Kurpiów*, Myszyniec 2017)? Można zauważyć w publikacjach socjologicznych, familologicznych, a nawet katechetycznych wątpliwości co do kwalifikacji bibliograficznej Pisma Świętego.

Drugie pytanie problemowe: Czy Pismo Święte jest źródłem pierwszorzędnym dla nauk o rodzinie?

Podjmując ocenę merytorycznego aspektu rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Najdy należy podkreślić dużą erudycję Autorki, kompetencje merytoryczne i interpretacyjne nie tylko w zakresie nauk o rodzinie i nauk socjologicznych, ale również w obszarze filozofii, pedagogiki, nauk teologicznych, nauk o religii i kulturze, etnologii oraz komunikacji społecznej. Badawcza intuicja Doktorantki kazała jej podkreślić socjologiczną czy może precyzyjniej socjologiczno-kulturową perspektywę rodziny oraz jej funkcję religijną, czyli perspektywę teologiczną rodziny. Słusznie zatem przedmiotem badań są dokumenty Kościoła i dostępna literatura familologiczna na ten temat. Bez wątplenia św. Jan Paweł II – Papież

Rodziny – jest tym, który pozostawił nam zwartą syntezę nauki na temat rodziny – religijnej funkcji rodziny, ale czy są też odniesienia do nauczania Benedykta XVI i Franciszka?

Trzecie pytanie problemowe: Jakie jest nauczanie dwóch ostatnich papieży Benedykta XVI i Franciszka nt. religijnej funkcji rodziny?

Podjmując badania własne Doktorantka poszukuje odpowiedzi na pytanie o realizację funkcji religijnej w rodzinie kurpiowskiej. Z niniejszego problemu badawczego Pani Anna Najda wyprowadza trzy grupy pytań szczegółowych, dotyczących stanu wiedzy, świadomości religijnej i przywiązania do tradycji kurpiowskiej (14 pytań); dotyczących uczestnictwa w obrzędach religijnych (10 pytań) oraz dotyczących przestrzegania akceptowanych norm i wartości (6 pytań).

Wnioski końcowe pozytywnie zweryfikowały i potwierdziły zarówno cel nadrzędny omawianej rozprawy, jak i hipotezy szczegółowe. „Wyniki badań pozwalają na stwierdzenie, że rodzina kurpiowska to wspólnota, która dba o realizację funkcji religijnej zarówno wewnątrz rodziny, jak i we współpracy z lokalną wspólnotą eklezjalną jako instytucją społeczną” (s. 320). Doktorantka potwierdziła, że rodzina kurpiowska wciąż pozostaje środowiskiem i wspólnotą wychowawczą; jej codzienne funkcjonowanie jest nadal bezpośrednio związane z kształtowaniem najmłodszego pokolenia, a zatem realizuje swoją funkcję religijną, „pozostając nie tylko wspólnotą miłości i życia, ale również wiary”, a „część rodzin kurpiowskich podejmuje zadanie rozwijania swojej wiary i dzielenia się nią z członkami rodziny” (s. 328). Trzeba też zgodzić się z tym, że „rodzina kurpiowska zachowuje świadomość religijną, przyjmuje silniej niż statystyczna polska rodzina postawę moralną wyraźnie odrzucając naruszenia norm moralno-obyczajowych i podejmuje działania apostołsko-misyjne zwłaszcza w kręgu rodziny i wspólnoty eklezjalnej, zatem we wskazanych parametrach realizuje funkcję religijną” (s. 329).

Autorka w swoich badaniach empirycznych zdecydowała się na wybór metody sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki ankiety. Badania mają charakter ilościowy i jakościowy (w jakiej mierze – jakościowe?). Grupa jest celowo dobrana: „pełnoletni wierni wskazanych wcześniej parafii” (s. 97). Cenna jest próba pilotażowa (20 osób; zob. s. 97) oraz procent uzyskanych ankiet (82 %: 370 z 450). Wcześniej wspomiano: „Badania powinny mieć charakter diagnostyczny z orientacją na określone problemy specyficzne dla rodzin kurpiowskich” (s. 16). Ankieta została zmodyfikowany w Katedrze Teorii Społecznych i Socjologii Rodziny Katolickiego Uniwersytetu

Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Czy skorzystano także z najnowszego opracowania Janusza Mariańskiego, *Socjologia religii i socjologia moralności – kwestionariusze ankiet i wywiadów*, Lublin 2020? Doktorantka poprawnie zatem przygotowała narzędzie badawcze, stosując zaś dobór celowy objęła badaniem mieszkańców dziewięciu parafii kurpiowskich na terenie czterech dekanatów diecezji łomżyńskiej. Na podstawie zrealizowanych badań własnych wyprowadziła kilka cennych wniosków (s. 320-329), które potwierdzają hipotezę główną całej rozprawy: „Rodzina kurpiowska to wspólnota, która dba o realizację funkcji religijnej zarówno wewnątrz rodziny, jak i we współpracy z lokalną wspólnotą eklezjalną jako instytucja społeczna” (s. 94).

Ostatnie pytanie problemowe: W jakiej mierze wcześniejsze badania nt. kultu świętych na Kurpiowszczyźnie wpisały się w obecne badanie, co się potwierdziło, co uległo zmianie, czy może pojawiły się w związku z tym jakieś nowe wnioski i postulaty?

Na koniec jeszcze pytanie o publikacje własne Doktorantki. Zauważyłem w bibliografii dwie: rozdział w pracy zbiorowej oraz maszynopis pracy magisterskiej. Czy Autorka może wykazać się jeszcze innymi opracowaniami, np. złożonymi do druku?

4. Ocena formalna

Strona formalna rozprawy jest poprawna. Doktorantka włożyła wiele starań i troski w ten wymiar swej pracy. Przede wszystkim trzeba docenić konsekwentne realizowanie założeń całej pracy, aby każde twierdzenie było udokumentowane, oparte na źródłach. Autorka konsekwentnie stosuje przyjęty w wykazie bibliograficznym sposób cytowania literatury przedmiotu i pomocniczej. Analizując i przedstawiając realizację funkcji religijnej zarówno wewnątrz rodziny, jak i we współpracy z lokalną wspólnotą eklezjalną jako instytucją społeczną, wykazał się doskonałą znajomością badanego materiału, krytycznie go oceniając i weryfikując. Najcenniejsze są jej fachowe i oryginalne podsumowania i wnioski końcowe.

Trzeba jeszcze wskazać pewne braki wynikające raczej z nieuniknionych potknięć edytorskich (por. s. 10 - powtórzenie „nigdy”; s. 11 [przypis 9] – W. Świątkiewicz; s. 13 [przypis 19] – brak nazwiska autora [E. Osewska]; s. 16 [przypis 30] – powtórzenie nazwiska; s. 17 [przypis 31] – brak roku wydania; s. 24 – „zmieniające się warunki społeczno-gospodarcze”; s. 39 – cudzysłów wew. zdania « »; s. 41 – powtórzenie: „prawie każda prawie wieś...”; s. 43 [przypis 116] powinien być: T. Reroń, *Rodzina*, w: *Leksykon*

duchowości katolickiej, red. M. Chmielewski, Lublin – Kraków 2002, s. 753; s. 45 [przypis 124] – trzeba przywołać źródło podstawowe A.T. Boissen; s. 46 – dwie kropki przy przypisie 130; s. 53 [przypis 169] – „Bory Ostrołęckie”; s. 54 – wyjaśnienie terminu „stół z pasją” zob. s. 71; s. 57 – „różnej architektury”; s. 60 – „pod wpływem”; s. 65 – zdanie niepełne: „Realizując analizę zjawiska... religia to...”?; s. 69 [przypis 254] – trzeba przywołać źródło podstawowe O. Kolberg (zob. bibliografia); s. 74 – „w Europie”; s. 96 – przybliżenie techniki: „odpowiedzi w postaci kafeterii”? – może wyjaśnienie w przypisie; s. 99 – „żony króla”; s. 106 [Tabela 2] – chodzi o dekanat św. Brunona czy nowogrodzki?; s. 108 [przypis 53] – chodzi o „koła” czy róże różańcowe?; s. 136 [przypis 26] – trzeba przywołać źródło podstawowe B. Grom SJ; s. 142 [przypis 36] – trzeba przywołać źródło podstawowe J. Mariański; s. 169 [przypis 66] – usuń kursywę; s. 199 – przypis 105?; s. 229 [przypis 11] powinien być: H. Wejman, *Modlitwa*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin – Kraków 2002, s. 545-549; s. 231 – cudzysłów wew. zdania « »; s. 234 [przypis 49] – usuń kursywę; s. 260 – przecinek zamiast kropki „żałoby, gdzie...”; s. 268 [przypis 111] – usuń kursywę; s. 269 – zmień: „przystępuje do sakramentu Eucharystii” na „uczestniczy w Eucharystii”; s. 271 [przypis 119] – trzeba przywołać źródło podstawowe Jana Pawła II; s. 319 – m.in.; s. 320 – brak przecinków: „jeśli tak, to w jakim zakresie, współczesna rodzina...”; s. 335 – powtórzenie w bibliografii: KEP *Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce* z 2001.

Należy docenić przygotowaną przez Doktorantkę bogatą bibliografię (zob. s. 334-356), zawierającą głównie literaturę w języku polskim i kilka w języku angielskim. Warto, przywołując we wskazanych miejscach autorów tekstów, odwoływać się do źródeł pierwotnych, a nie posiłkować się cytatami podawanymi w późniejszych opracowaniach (np. A.T. Boissen, O. Kolberg, B. Grom, J. Mariański, Jana Pawła II). Brak w *wykazie skrótów* adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* (AL). Po co zaś wprowadza się skróty, np. CT, a używa się w przypisach pełnej nazwy dokumentów: s. 122 przypis 9 – *Catechesi tradendae*; s. 196 przypis 90/91 – *Apostolicam actuositatem* (DA), *Ad gentes divinitus* (DM) czy *Redemptoris missio* (RMs – s. 215 przypis 128)?

Oceniając rozprawę doktorską Pani Anny Najdy, poza wskazanymi kwestiami i błędami edytorskimi, od strony formalnej nie sposób nie zwrócić uwagi na poprawny i komunikatywny język, na jasny rozwój myśli, na niewiele zbędnych powtórzeń, na bardzo dobrą orientację w poruszanych zagadnieniach. Przedstawione wcześniej pewne braki nie umniejszają wartości omawianej dysertacji.

Zgodnie z wymaganiami art. 187 ust. 1-2 ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 roku, należy odnieść się jeszcze do następujących kwestii:

1) Oryginalność rozwiązania problemu naukowego.

Autorka postulowała w zakończeniu, by ujęcie socjologiczne było uzupełnione o ujęcie teologiczne. W niniejszych badaniach interdyscyplinarnych nauk o rodzinie badania socjologiczne zostały właśnie „uzupełnione ujęciem teologicznym” (s. 332), i nie tylko. Można zatem stwierdzić, że Autorka podjęła zagadnienie aktualne, niezbyt często podejmowane i istotne z perspektywy nowej dyscypliny naukowej.

2) Wykazanie ogólnej wiedzy teoretycznej w danej dyscyplinie naukowej.

Pani Anna Najda w omawianej rozprawie doktorskiej wykazała swoją kompetencję naukową, a także umiejętność analizy literatury z różnych dziedzin nauki, odpowiednią znajomość z zakresu badań empirycznych oraz opanowała wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauk socjologicznych i nauk o rodzinie.

3) Umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

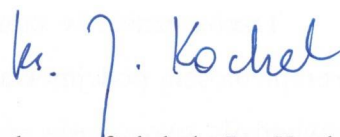
Trzeba uznać, że niniejsza rozprawa doktorska charakteryzuje się oryginalnością i kompletnością podejmowanych opisów od strony merytorycznej i formalnej. Autorka potwierdziła swoją pasję naukową i umiejętność poszukiwania problemów badawczych oraz prowadzenia pracy naukowej. Autorka dobrze przygotowała też narzędzia badawcze, dokonała poprawnej interpretacji uzyskanych danych i prawidłowo wyprowadziła wnioski z podjętych badań.

5. Ocena podsumowująca

Rozprawa doktorska Pani Anny Najdy jest niewątpliwie interesującym studium analityczno-badawczym – zawiera cenny wkład w rozwój nauk społecznych i nauk o rodzinie, utrwała piękne dziedzictwo społeczno-kulturowe, etnograficzne i religijne cennego dla naszego kraju regionu – Kurpiów „małej ojczyzny”. Oczywiście proces sekularyzacji dotyka również i tę piękną krainę. Tam również pojawiają się oznaki globalnych procesów kulturowych, np. kultury indywidualizmu, kultury instant, wolność „od”, również w kwestiach moralnych. Oby nie został zaburzony proces międzygeneracyjnego przekazywania wiary. W tym miejscu pragnę najpierw wyrazić uznanie i podziękować Pani Promotor i Promotorowi pomocniczemu za zaakceptowanie i promocję tak ważnego tematu z familiologicznego punktu

widzenia, a zarazem za znalezienie kompetentnej i przygotowanej osoby do jego opracowania. Po drugie – tematyka tej pracy doktorskiej jest bardzo aktualna w kontekście rozwoju kultury i polityki regionalnej oraz np. nauczania religii z wykorzystaniem tzw. ścieżki *regionalnej* (szkoda tylko, że zrezygnowano z tej formy w obecnym systemie nauczania). Warto opublikować całość pracy lub w formie artykułów tematycznych w formie naukowej i popularnonaukowej.

Na podstawie powyższej oceny mogę z pełnym przekonaniem stwierdzić, że przedstawiona do recenzji praca w sposób rzetelny i wyczerpujący ukazuje podjęty temat badawczy, stanowiąc zarazem istotny wkład w rozwój badań nauk o rodzinie. Autorka wykazała się umiejętnością naukowego formułowania własnych przemyśleń, opanowaniem odpowiedniego warsztatu naukowego oraz znajomością trafnie dobranych metod badawczych. To wszystko sprawia, że recenzowana praca spełnia, zarówno od strony merytorycznej, jak i formalnej, wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Przedkładam zatem Radzie Dyscypliny Nauk Socjologicznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II wniosek o dopuszczenie Pani mgr Anny Najdy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.



ks. prof. dr hab. Jan Kochel

Opole – Gliwice, 15 grudnia 2022.